

**DE KWALITEIT VAN HET
ONDERWIJS OP (ZEER
ZWAKKE) VRIJESCHOLEN IN
HET BASISONDERWIJS**

PERIODE 2003-2007

2007 – 23
September 2007

VOORWOORD

In 2003 bleek uit onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs dat de kwaliteit op vrijescholen op een aantal aspecten achterbleef en in 2006 viel bij onderzoek op dat deze scholen verhoudingsgewijs vaker dan gemiddeld als zeer zwak werden aangemerkt.

Vrijescholen hebben in een aantal opzichten opvattingen over onderwijs die afwijken van wat op de meeste basisscholen gebruikelijk is. Dit hoeft echter niet te betekenen dat er op deze scholen geen verbeteringen mogelijk zijn.

In het voorliggende rapport wordt de stand van zaken over de kwaliteit van het onderwijs op vrijescholen in het basisonderwijs weergegeven per augustus 2007. Voorts wordt beschreven welke ontwikkelingen zich de afgelopen jaren hebben voorgedaan. Hoewel de vrijescholen in veel opzichten achterblijven bij de andere basisscholen, blijkt tevens dat scholen die werken vanuit het vrijeschoolconcept in korte tijd aanzienlijke verbeteringen kunnen realiseren.

De hoofdinspecteur primair onderwijs en expertisecentra,
dr. L.S.J.M. Henkens

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING 7

1 INLEIDING 9

2 DE ONDERZOEKSOPZET 11

2.1 De onderzoeksvragen 11

2.2 Het waarderingskader 11

2.3 De onderzoekspopulatie 11

3 BEVINDINGEN EN CONCLUSIES 13

3.1 De kwaliteit van het onderwijs op vrijescholen: stand van zaken 13

3.2 Ontwikkelingen in de kwaliteit van het onderwijs op vrijescholen 13

3.3 Ontwikkelingen in de kwaliteit van het onderwijs op zeer zwakke vrijescholen 18

4 NABESCHOUWING 25

LITERATUUR 27

BIJLAGE(N)

I OVERZICHT VAN DE NORMINDICATOREN 29

II OVERZICHT VAN OORDELEN TIJDENS DE EERSTE EN DE TWEEDE BESTANDSOPNAME 31

III OVERZICHT VAN OORDELEN OVER DE ZEER ZWAKKE VRIJESCHOLEN 33

IV DE ONTWIKKELING VAN ZEER ZWAKKE VRIJESCHOLEN DIE ZICH HEBBEN VERBETERD 35

SAMENVATTING

In de afgelopen jaren heeft de Inspectie van het Onderwijs twee maal eerder gesignaleerd dat de kwaliteit van het onderwijs op vrijescholen achter bleef bij de kwaliteit van de hele populatie basisscholen. Het eerste signaal gaf de inspectie in 2003 nadat zij in de periode 1998-2002 alle scholen voor basisonderwijs bezocht had met een periodiek kwaliteitsonderzoek (de zogenoemde eerste bestandsopname). Uit de gegevens van deze eerste bestandsopname bleek dat de kwaliteit van vrijescholen beduidend minder was dan de kwaliteit van de overige basisscholen. Het tweede signaal kwam in 2006 voort uit een onderzoek naar het ontstaan en de ontwikkeling van zeer zwakke scholen. Uit het laatstgenoemde onderzoek bleek dat de vrijescholen oververtegenwoordigd waren in de groep zeer zwakke scholen.

Inmiddels heeft de inspectie haar tweede bestandsopname afgerond, die de periode 2003-2007 beslaat. Opnieuw heeft zij apart aandacht geschonken aan de positie van de vrijescholen ten opzichte van het landelijk gemiddelde. Voorts is in het onderzoek apart aandacht besteed aan kenmerken van zeer zwakke scholen en aan de ontwikkeling van zeer zwakke scholen die zich binnen twee jaar hebben verbeterd. Het onderzoek betreft 71 vrijescholen, 15 als zeer zwak beoordeelde vrijescholen, en 5 van die 15 zeer zwakke vrijescholen die zich binnen twee jaar hebben verbeterd.

De uitkomsten van het onderzoek leiden tot de volgende conclusies.

In de eerste plaats blijkt opnieuw dat beduidend meer vrijescholen zwak of zeer zwak zijn dan andere basisscholen. De kwaliteit van het onderwijs schiet op meer dan de helft van de vrijescholen in meer of minder ernstige mate tekort.

In de tweede plaats blijkt opnieuw dat de populatie vrijescholen op een groot aantal kwaliteitsaspecten en indicatoren achterstand vertoont ten opzichte van het landelijk gemiddelde. Op onderdelen is ten opzichte van de eerste bestandsopname wel vooruitgang geboekt, maar over het algemeen geldt deze vooruitgang ook voor de overige basisscholen in Nederland. In dat verband is het teleurstellend dat nog maar tweederde van de vrijescholen planmatig aan verbeteractiviteiten werkt.

De vooruitgang is het grootst bij de kwaliteitsaspecten Opbrengsten, Leerstofaanbod en Didactisch handelen. Vrijescholen zijn inmiddels meer dan voorheen in staat zich aan de hand van betrouwbare gegevens te verantwoorden over de resultaten die zij met hun leerlingen behalen en ruim tweederde van de vrijescholen heeft gedurende de afgelopen periode transparant kunnen maken dat het leerstofaanbod voldoet aan de kerndoelen. De Kwaliteitszorg staat op de vrijescholen nog in de kinderschoenen en heeft zich t.o.v. de eerste bestandsopname weinig verder ontwikkeld. Zorgelijk is dat de ontwikkeling van de Zorg en begeleiding stagneert.

Uit een analyse van de gegevens over vijf vrijescholen die tijdens de tweede bestandsopname als zeer zwak waren beoordeeld blijkt, in de derde plaats, dat deze vrijescholen in staat zijn geweest zich binnen een periode van twee jaar aanzienlijk te verbeteren. Voor een zesde school geldt dat na twee jaar nog onvoldoende verbetering was opgetreden, maar dat het perspectief gunstig was. Daarom is het traject van geïntensiveerd toezicht voor deze school met een jaar verlengd.

Naar het oordeel van de inspectie laten de mate waarin en de wijze waarop vijf als zeer zwak beoordeelde vrijescholen zich binnen een periode van twee jaar hebben weten te verbeteren, zien dat een kwaliteitsslag heel goed mogelijk zijn, ook voor het vrijeschoolconcept.

De Vereniging van Vrijescholen heeft samen met de Begeleidingsdienst voor vrijescholen de afgelopen jaren initiatieven ontplooid om de kwaliteit van de vrijescholen te verbeteren. Zij spant zich in om zodanige verbeteringen te bevorderen dat in het algemeen de kwaliteit van vrijescholen door de inspectie niet meer als (zeer) zwak hoeft te worden beoordeeld.

1 INLEIDING

In het Onderwijsverslag van 2002 (Inspectie van het Onderwijs, 2003) presenteerde de inspectie de resultaten van haar eerste bestandsopname van de kwaliteit van het primair onderwijs. Alle 7.035 scholen voor primair onderwijs waren in de voorliggende jaren (1998-2002) onderzocht met Integraal Schooltoezicht (IST) en/of Regulier Schooltoezicht (RST), en beoordeeld op de kwaliteitsaspecten en normen uit het toenmalige waarderingskader.

Bij een van de analyses op de gegevens van de bestandsopname was nagegaan of er verschillen bestonden tussen de kwaliteitsscores van traditionele vernieuwingsscholen en de andere scholen. De conclusie luidde dat de onderwijskwaliteit op Daltonscholen, Jenaplanscholen, Montessorischolen en vrijescholen sterk uiteen liep. Over de vrijescholen werd het volgende opgemerkt: 'Vrije scholen hebben in een aantal opzichten opvattingen over onderwijs en opvoeding die afwijken van wat op de meeste basisscholen gebruikelijk is. De scores van de vrije scholen zijn op een aantal kwaliteitskenmerken niet goed vergelijkbaar met de scores van andere scholen. Zo hebben wij bij het leerstofaanbod en de opbrengsten vaak afgezien van het geven van een beoordeling. Dit neemt niet weg dat het didactisch handelen van leraren en de leerlingenzorg op vrije scholen achterblijft bij het gemiddelde.' (Inspectie van het Onderwijs, 2003, p. 99 e.v.).

Hiermee gaf de inspectie een eerste signaal dat de kwaliteit van het onderwijs op vrijescholen op een aantal aspecten achterbleef en op andere aspecten niet beoordeeld kon worden.

In de periode na de eerste bestandsopname is in de Tweede Kamer en in de media met regelmaat aandacht besteed aan het thema 'zeer zwakke scholen'. Deze aandacht hing ondermeer samen met publicaties van de inspectie over dit onderwerp in haar jaarlijkse onderwijsverslagen en met het openbaar maken van de lijst met zeer zwakke scholen op internet. Voorts heeft de inspectie in 2006 een onderzoek gepubliceerd over het ontstaan en de ontwikkeling van zeer zwakke scholen in het basisonderwijs (Inspectie van het Onderwijs, 2006). Op basis van de gegevens van de schoolonderzoeken uit de periode 2003 – juli 2005 onderzocht de inspectie de kenmerken waarop zeer zwakke scholen verschillen van scholen met gemiddelde of goede kwaliteit.

Uit het onderzoek bleek dat het pedagogisch-didactisch concept ofwel de visie van de school op onderwijs en leren één van de onderscheidende kenmerken was. Met name vrijescholen bleken in de periode 2003 – juli 2005 verhoudingsgewijs vaker dan gemiddeld als zeer zwakke school te zijn aangemerkt. Hiermee gaf de inspectie een tweede signaal dat de kwaliteit van het onderwijs op vrijescholen te wensen overliet en dat dit ondermeer samenhang met hun visie op leren en onderwijzen. Als belangrijkste redenen voor het hoge percentage zeer zwakke vrijescholen noemt het rapport dat deze scholen doorgaans:

- geen of weinig gebruik maken van landelijk genormeerde toetsen waardoor hun onderwijsresultaten niet beoordeeld kunnen worden;
- niet of niet voldoende in staat zijn zich via een sluitend systeem van kwaliteitszorg te verantwoorden over de vraag hoe de ontwikkeling van de leerlingen wordt gevolgd;
- minder vaak in staat zijn aan te geven hoe planmatig de zorg en begeleiding voor leerlingen is;
- minder vaak aantoonbaar kunnen maken in hoeverre het leerstofaanbod voldoet aan de kerndoelen;
- vaker dan het landelijke gemiddelde hun leerstof niet aanbieden tot en met het niveau van groep 8 (zie Inspectie van het Onderwijs, 2006, p. 39/40).

Inmiddels heeft de inspectie haar tweede bestandsopname afgerond. Deze tweede bestandsopname beslaat de periode 2003-2007.

Gebruik makend van de gegevens die tijdens deze periode zijn verzameld presenteert de inspectie in het voorliggende rapport de stand van zaken betreffende de kwaliteit van het onderwijs op vrijescholen in het basisonderwijs en de ontwikkelingen die zich daarin hebben voorgedaan. Het rapport besteedt apart aandacht aan de vrijescholen die als zeer zwak zijn beoordeeld.

De opzet van het rapport is als volgt. In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de onderzoeksvragen en de onderzoeksopzet. Hoofdstuk 3 presenteert per onderzoeksvraag de bevindingen en de conclusies. Het rapport wordt in hoofdstuk 4 afgesloten met een nabeschouwing over de uitkomsten van het onderzoek.

2 DE ONDERZOEKSOPZET

Hoofdstuk 2 van dit rapport gaat over de onderzoeksopzet. In paragraaf 2.1 worden de onderzoeksvragen geformuleerd. Paragraaf 2.2 gaat kort in op de drie verschillende waarderingskaders die tijdens de tweede bestandsopname zijn gebruikt. Teneinde de kwaliteit van alle onderzochte scholen op dezelfde onderdelen te kunnen vergelijken is een selectie gemaakt van indicatoren die in alle waarderingskaders (nagenoeg) identiek zijn. Paragraaf 2.3 ten slotte geeft informatie over de onderzoekspopulatie van de (zeer zwakke) vrijescholen.

2.1 De onderzoeksvragen

De in de inleiding geschetste oververtegenwoordiging van de vrijescholen in de lijst met zeer zwakke scholen zijn voor de inspectie aanleiding geweest om per augustus 2007 opnieuw de stand van zaken op te maken over de kwaliteit van het onderwijs aan vrijescholen en de ontwikkelingen daarin vanaf 2003. Op verzoek van de Staatssecretaris voor het primair onderwijs is daarbij apart aandacht besteed aan de ontwikkelingen in de kwaliteit van het onderwijs op de vrijescholen die zeer zwak zijn.

De onderzoeksvragen luiden als volgt:

1. Hoe is, per augustus 2007, de kwaliteit van het onderwijs aan vrijescholen in het basisonderwijs?
2. Welke ontwikkelingen hebben zich voorgedaan in de kwaliteit van het vrijeschoolonderwijs?
3. Welke ontwikkelingen hebben zich voorgedaan in de kwaliteit van het onderwijs aan de vrijescholen nadat ze tijdens de tweede bestandsopname (2003 - 2007) door de inspectie als zeer zwak zijn beoordeeld?

2.2 Het waarderingskader

Voor een antwoord op de onderzoeksvragen zijn analyses verricht op reeds bij de inspectie aanwezige kwantitatieve en kwalitatieve gegevens uit de tweede bestandsopname, periode januari 2003 – augustus 2007. Tijdens deze periode heeft de inspectie met drie verschillende waarderingskaders gewerkt. Om een vergelijking te kunnen maken van de kwaliteit van alle onderzochte scholen, zijn voor dit onderzoek alleen de indicatoren gebruikt die gemeenschappelijk zijn in de drie kaders. De indicatoren die een doorslaggevende rol spelen bij de beoordeling of de kwaliteit van het onderwijs op een school zeer zwak is of niet (de zogeheten normindicatoren) maken deel uit van deze selectie. Voor een overzicht van de normindicatoren zie Bijlage 1.

2.3 De onderzoekspopulatie

In augustus 2007 zijn er 71 vrijescholen (Brins) in Nederland. In de 71 vrijescholen wordt onderwijs aangeboden aan leerlingen van 4 tot 12 jaar. Aan een aantal van deze scholen is ook een zogenaamde 'bovenbouw' verbonden, waar leerlingen van 12 tot 18 jaar onderwijs krijgen. Deze 'bovenbouwen' zijn scholen voor voortgezet onderwijs. De kwaliteit van de vrijescholen voor voortgezet onderwijs is niet in dit onderzoek betrokken.

Alle vrijescholen voor basisonderwijs zijn tussen januari 2003 en augustus 2007 ten minste éénmaal onderzocht met een periodiek kwaliteitsonderzoek. Een

historisch overzicht van de meest recent vastgestelde toezichtarrangementen¹ staat vermeld in tabel 3.1. Het overzicht meldt 73 vrijescholen. De reden is dat twee als zeer zwak beoordeelde scholen gedurende de periode van de tweede bestandsopname zijn opgeheven of gefuseerd, waarvan één zich bovendien had verbeterd.

Tabel 3.1: Historisch overzicht van de meest recent vastgestelde TA's voor 73 vrijescholen, periode 2003-2007

		Laatste toezichtarrangement vastgesteld in				
		2003	2004	2005	2006	2007
Aantal onderzochte vrijescholen	73	6	12	22	20	13
Aantal zeer zwakke vrijescholen	17 (23%)	1	3	7	6	-
Aantal zeer zwakke scholen verbeterd	6 (35%)	-	-	-	4	2

De tabel laat zien dat zeventien van de 73 vrijescholen uit de periode van de tweede bestandsopname (23 procent) als zeer zwak zijn beoordeeld en dat zes van deze zeer zwakke scholen (35 procent) zich in de genoemde periode hebben verbeterd.

Om technische redenen konden de kwaliteitsoordelen over de twee opgeheven of gefuseerde zeer zwakke vrijescholen niet in de statistische analyses worden meegenomen. De totale onderzoekspopulatie waarop de analyses zijn uitgevoerd bestaat derhalve uit 71 vrijescholen. Vijftien van deze scholen zijn als zeer zwak beoordeeld, vijf van deze scholen hebben zich nog tijdens de periode van de tweede bestandsopname verbeterd.

¹ De Inspectie kent drie soorten toezichtarrangementen die na afloop van een onderzoek op een school worden vastgesteld.

- Het OKV: de school is zeer zwak; een onderzoek naar de kwaliteitsverbetering volgt over twee jaar, met in de tussentijdse periode geïntensiveerd toezicht van de inspectie
- Het PKO2: de kwaliteit van de school is zwak of risicovol, een volgend kwaliteitsonderzoek volgt na twee jaar
- Het PKO4: de kwaliteit van de school is voldoende, een volgend kwaliteitsonderzoek volgt na vier jaar

3 BEVINDINGEN EN CONCLUSIES

In aansluiting bij de in hoofdstuk 2 geformuleerde onderzoeksvragen worden in dit hoofdstuk de bevindingen en de conclusies gepresenteerd.

Paragraaf 3.1 gaat in op de stand van zaken met betrekking tot kwaliteit van het onderwijs aan vrijescholen. Paragraaf 3.2 bespreekt de ontwikkelingen die zich in de kwaliteit van het vrijeschoolonderwijs hebben voorgedaan. In paragraaf 3.3 wordt ingegaan op de ontwikkelingen in de kwaliteit van als zeer zwak beoordeelde vrijescholen die zich binnen een periode van twee jaar hebben verbeterd.

3.1 De kwaliteit van het onderwijs op vrijescholen: stand van zaken

Om inzicht te geven in de kwaliteit van het onderwijs op de vrijescholen wordt in tabel 3.2 een overzicht gegeven van de meest recente toezichtarrangementen die voor deze scholen zijn vastgesteld. Tevens zijn de toezichtarrangementen vermeld die aan alle basisscholen in Nederland zijn toegekend. In augustus 2007 zijn de toezichtarrangementen uit de periode 2003 – 2007 als volgt over de (vrije)scholen verdeeld.

Tabel 3.2: Verdeling van toezichtarrangementen over (vrije)scholen voor basisonderwijs per augustus 2007

Toezichtarrangement	Alle basisscholen in Nederland		Alle vrijescholen voor basisonderwijs	
	aantal	percentage	aantal	percentage
OKV	120	1,6	10	14,1
PKO2	839	11,3	27	38,0
PKO4	6.480	87,1	34	47,9
Totaal	7.439	100,0	71	100,0

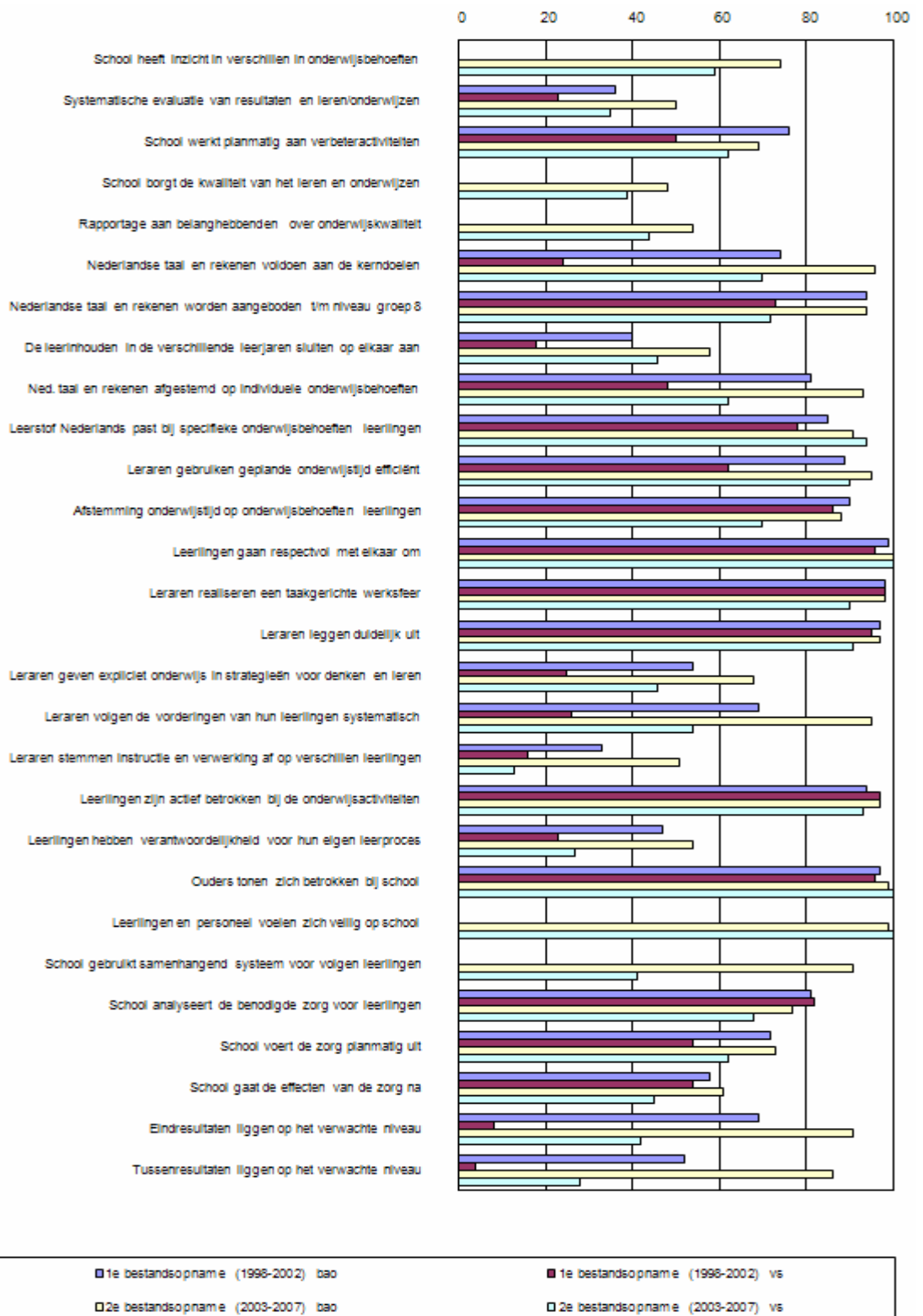
Uit de tabel blijkt dat het percentage OKV's dat is toegekend aan vrijescholen beduidend hoger is dan het percentage OKV's dat is toegekend aan de andere basisscholen in Nederland (14,1 procent vs 1,6 procent). Het verschil is nog groter voor de toegekende PKO2's (38 procent vs 11,3 procent).

Conclusie

Op grond van bovenstaand overzicht kan worden geconcludeerd dat beduidend meer vrijescholen zwak of zeer zwak zijn dan andere basisscholen. De kwaliteit van het onderwijs schiet op meer dan de helft van de vrijescholen in meer of minder ernstige mate tekort. De inspectie volgt deze scholen intensief via een aangepaste toezichtcyclus (PKO2 of OKV).

3.2 Ontwikkelingen in de kwaliteit van het onderwijs op vrijescholen

Om inzicht te krijgen in de specifieke kwaliteitskenmerken waarop vrijescholen achterblijven of risico's lopen achter te blijven, zijn in grafiek 3.1 de scores van de vrijescholen op de indicatoren in beeld gebracht naast de scores van de totale populatie basisscholen. Om ontwikkelingen te kunnen laten zien zijn de oordelen uit zowel de periode 1998-2002 (eerste bestandsopname) als de periode 2003-2007 (tweede bestandsopname) weergegeven. Daarbij is het meest recente waarderingskader (het waarderingskader PO 2005) als uitgangspunt genomen. De bijbehorende percentages staan vermeld in Bijlage 2. Verschillen tussen scores van tien procent of meer beschouwt de inspectie bij de interpretatie van de gegevens als betekenisvol.

Grafiek 3.1: De oordelen (percentages voldoende) op de indicatoren tijdens de eerste en de tweede bestandsopname – voor de precieze formulering van de indicatoren, zie bijlage II

Uit de grafiek blijkt in de eerste plaats dat de kwaliteit van het onderwijs op vrijescholen over vrijwel de gehele linie achterblijft bij die van de overige basisscholen in Nederland. In de periode van de tweede bestandsopname is er bij 17 van de 28 indicatoren (60 procent) zelfs een verschil van tien procent of meer in

het nadeel van de vrijescholen. Er zijn geen indicatoren waarop de vrijescholen beduidend beter zijn beoordeeld dan de gemiddelde Nederlandse basisschool. Deze situatie is vrijwel gelijk aan de periode van de eerste bestandsopname; toen bestond er bij 14 van de 23 indicatoren (61 procent) een beduidend verschil in het nadeel van de vrijescholen.

In de tweede plaats blijkt uit de grafiek dat betekenisvolle verschillen tussen de vrijescholen en de overige basisscholen zich voordoen bij zes van de acht kwaliteitsaspecten uit de Wet op het onderwijstoezicht (WOT). Vrijescholen laten een achterstand zien op achtereenvolgens de kwaliteitsaspecten Opbrengsten (beide indicatoren scoren beduidend lager; voor een verklaring zie verderop in de tekst), Leerstofaanbod (vier van de vijf indicatoren scoren beduidend lager), Zorg en begeleiding (drie van de vier indicatoren scoren beduidend lager), Kwaliteitszorg (drie van de vijf indicatoren scoren beduidend lager), Didactisch handelen van leraren (vier van de zeven indicatoren scoren beduidend lager) en Onderwijstijd (een van de twee indicatoren scoort beduidend lager). Bij de kwaliteitsaspecten Pedagogisch handelen van leraren en Schoolklimaat wijken de vrijescholen niet af van het landelijk gemiddelde. Op deze aspecten scoren alle Nederlandse basisscholen hoog: (bijna) 100 procent krijgt voor alle indicatoren behorend bij de twee genoemde kwaliteitsaspecten een voldoende. Hieronder wordt nader ingegaan op de aard van de verschillen. We beginnen met de Opbrengsten; daarna volgen we de opbouw van het waarderingsskader PO 2005.

Wat betreft de *Opbrengsten* kan het volgende worden opgemerkt. Uit de tabel in Bijlage 1 blijkt dat meer dan de helft van de vrijescholen zich niet kan verantwoorden over de *eindresultaten* die zij met haar leerlingen behaalt en dat 59 procent van de vrijescholen zich niet kan verantwoorden over de *resultaten op tussenliggende momenten* in de schoolloopbaan van de leerlingen. Op deze scholen zijn geen betrouwbare opbrengstgegevens beschikbaar. Het gevolg is dat slechts 42 procent van de vrijescholen kan aantonen dat haar eindresultaten op het niveau liggen dat mag worden verwacht, tegenover een landelijk gemiddelde van 91 procent. Verder heeft dit tot gevolg dat slechts 28 procent van de vrijescholen zichtbaar kan maken dat zij tussentijdse leerresultaten behaalt die op het niveau liggen dat mag worden verwacht, tegenover 86 procent van de overige basisscholen.

Vergeleken met de eerste bestandsopname is er wel sprake van een positieve ontwikkeling. Kon tijdens de eerste bestandsopname 92 procent van de vrijescholen zich niet verantwoorden over haar eindresultaten, tijdens de tweede bestandsopname is dit percentage fors gedaald naar 55. Terwijl tijdens de eerste bestandsopname nog 95 procent van de vrijescholen zich niet kon verantwoorden over de leerresultaten van haar leerlingen op tussenmomenten, is dit percentage tijdens de tweede bestandsopname gedaald naar 59.

Wat betreft het *Leerstofaanbod* scoren de vrijescholen in vergelijking met de overige basisscholen beduidend lager op vrijwel alle indicatoren. Een uitzondering betreft de indicator 'de school met een substantieel aantal leerlingen met een leerlinggewicht biedt leerinhouden aan bij Nederlandse taal die passen bij de onderwijsbehoeften van leerlingen met een taalachterstand'. De reden dat vrijescholen op deze indicator niet onderdoen voor het landelijk gemiddelde is dat de inspectie, conform het waarderingsskader, deze indicator positief beoordeelt op scholen zonder gewogen leerlingen. Dit laatste is op de meeste vrijescholen het geval.

De achterstand op het gebied van het Leerstofaanbod is het grootst waar het gaat om 'de afstemming van de leerinhouden voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde op de onderwijsbehoeften van individuele leerlingen' (62 procent vs 93

procent landelijk), de 'dekkendheid van het leerstofaanbod voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde voor de kerndoelen' (70 procent vs 96 procent) en de vraag of 'het leerstofaanbod voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde wordt aangeboden tot en met het niveau van groep 8' (72 procent vs 94 procent). In absolute zin scoren de vrijescholen het zwakst op de indicator 'de leerinhouden in de verschillende leerjaren sluiten op elkaar aan', maar de achterstand ten opzichte van de overige basisscholen is hier relatief het kleinst (46 procent vs 58 procent).

Ten opzichte van de eerste bestandsopname hebben vrijescholen wel aanzienlijke vooruitgang geboekt. Kon in de periode 1998-2002 nog maar 24 procent van de vrijescholen transparant maken dat hun leerstofaanbod dekkend was voor de kerndoelen, in de periode 2003-2007 is dit percentage gestegen tot 70. Op dit punt kan gesproken worden van een forse inhaalslag. Ook voor de overige indicatoren van het Leerstofaanbod geldt dat het aantal vrijescholen dat in de periode 2003-2007 een voldoende heeft gekregen, beduidend is toegenomen. Over de hele linie zijn de vrijescholen meer vooruit gegaan dan de overige basisscholen, maar hun achterstand was dan ook groot en is bovendien nog lang niet ingehaald.

Wat betreft het gebruik van de *Onderwijstijd* blijkt uit de grafiek dat de vrijescholen tijdens de tweede bestandsopname vergeleken met de overige basisscholen beduidend lager scoren op de indicator 'de school stemt de hoeveelheid tijd voor leren en onderwijzen bij Nederlandse taal en bij rekenen en wiskunde af op de onderwijsbehoeften van de leerlingen' (70 procent vs 88 procent). Er is geen betekenisvol verschil met de landelijke situatie betreffende 'het efficiënt gebruik van de leertijd door leraren' (90 procent vs 95 procent).

Ook voor het kwaliteitsaspect *Onderwijstijd* geldt dat zich ten opzichte van de eerste bestandsopname wel ontwikkelingen hebben voorgedaan. De vrijescholen zijn tijdens de tweede bestandsopname beduidend vaker als voldoende beoordeeld voor 'het efficiënt gebruik van de onderwijstijd' (is 90 procent, was 62 procent), maar zijn achteruit gegaan waar het gaat om 'de afstemming van de hoeveelheid tijd voor leren en onderwijzen bij Nederlandse taal en bij rekenen en wiskunde op de onderwijsbehoeften van leerlingen' (is 70 procent, was 86 procent). Deze achteruitgang is deels te verklaren uit aanscherping van de onderliggende criteria die bepalen of een school al dan niet voldoet aan de eisen, maar heeft zich niettemin in veel geringere mate voorgedaan bij de overige basisscholen.

Wat betreft het *Pedagogisch handelen* van leraren scoren de vrijescholen tijdens de tweede bestandsopname hoog: op alle vrijescholen 'zorgen de leraren ervoor dat leerlingen op een respectvolle manier met elkaar omgaan'. Ten opzichte van de eerste bestandsopname is er geen noemenswaardig verschil; ook toen scoorde deze indicator hoog. Hetzelfde geldt voor de overige basisscholen.

Wat betreft het *Didactisch handelen* van leraren geldt dat de vrijescholen in vergelijking met de overige basisscholen beduidend minder vaak voldoende krijgen waar het gaat om 'het systematisch volgen van de vorderingen van de leerlingen' (54 procent vs 95 procent), waar het gaat om 'het afstemmen van de instructie en de verwerking op verschillen tussen leerlingen' (13 procent vs 51 procent), waar het gaat om 'de eigen verantwoordelijkheid van leerlingen gegeven hun ontwikkelingsniveau' (27 procent vs 54 procent) en waar het gaat om 'het geven van expliciet onderwijs in strategieën voor denken en leren' (46 procent vs 68 procent). In absolute zin is 'de afstemming van de instructie en de verwerking op verschillen tussen leerlingen' in het vrijeschoolonderwijs de als zwakst beoordeelde indicator voor het didactisch handelen.

Er zijn geen noemenswaardige verschillen tussen de vrijescholen en de overige basisscholen wat betreft 'het realiseren van een taakgerichte werksfeer', wat

betreft 'het geven van duidelijke uitleg' en wat betreft 'de actieve betrokkenheid van leerlingen bij de onderwijsactiviteiten'. Over het algemeen scoren deze indicatoren hoog in zowel de vrijescholen als de overige basisscholen.

Ondanks de achterstand die de vrijescholen op het gebied van het didactisch handelen laten zien ten opzichte van de landelijke situatie, is op twee indicatoren aanzienlijke vooruitgang geboekt. In vergelijking met de eerste bestandsopname is het 'expliciet onderwijs geven in strategieën' gestegen van 25 procent naar 46 procent, en is het 'systematisch volgen van de vorderingen van de leerlingen' toegenomen van 26 procent naar 54 procent. Een vergelijkbare vooruitgang laten de overige basisscholen echter ook zien. Bovendien hebben de andere basisscholen zich, vergeleken met de vrijescholen, sterker verbeterd in 'het afstemmen van de instructie en verwerking op verschillen in ontwikkeling tussen de leerlingen' (was 33 procent, is 51 procent).

Wat betreft het *Schoolklimaat*: al eerder is opgemerkt dat de vrijescholen tijdens de tweede bestandsopname hoog scoren. Op alle (100 procent) vrijescholen is sprake van voldoende 'betrokkenheid van ouders' en op alle (100 procent) vrijescholen 'voelen leerlingen en personeel zich aantoonbaar veilig op school'. Er is in dit opzicht geen noemenswaardig verschil met het landelijk gemiddelde; ook de overige basisscholen scoren op beide indicatoren hoog (99 procent). Verder is er voor zowel de vrijescholen als de overige basisscholen tijdens de tweede bestandsopname geen sprake van verbetering of achteruitgang ten opzichte van de situatie in 1998-2002.

Op het punt van de *Zorg en begeleiding* blijven de vrijescholen tijdens de tweede bestandsopname op belangrijke onderdelen achter bij het landelijk gemiddelde. Dit geldt voor achtereenvolgens 'het gebruik van een samenhangend systeem van instrumenten en procedures voor het volgen van de prestaties en de ontwikkeling van de leerlingen' (41 procent vs 91 procent), voor 'het nagaan van de effecten van de zorg' (45 procent vs 61 procent) en voor 'het planmatig uitvoeren van de zorg' (62 procent vs 73 procent). Bij 'het bepalen van de aard van de zorg op basis van een analyse van de verzamelde gegevens' (68 procent vs 77 procent) is het verschil minder groot.

Wat opvalt is dat er in vergelijking met de eerste bestandsopname bij het kwaliteitsaspect Zorg en begeleiding geen sprake is van vooruitgang. Gesteld kan worden dat de ontwikkeling van de Zorg en begeleiding van leerlingen die dat nodig hebben in de vrijescholen stagneert. Voor 'het analyseren van de verzamelde gegevens' is de situatie zelfs verslechterd. Werd 82 procent van de vrijescholen tijdens de eerste bestandsopname nog als voldoende beoordeeld op deze indicator, in de periode 2003-2007 is dit nog maar voor 68 procent van de vrijescholen het geval. Een verschil is ook zichtbaar bij de overige basisscholen, maar de achteruitgang is daar beduidend minder groot. De achteruitgang is deels te verklaren uit aanscherping van de onderliggende criteria die bepalen of de school al dan niet voldoet aan de eisen (zie Inspectie van het Onderwijs, 2007).

De *Kwaliteitszorg* is in het Nederlandse basisonderwijs nog niet ver ontwikkeld, maar staat op de vrijescholen in de kinderschoenen. Ten opzichte van het landelijk gemiddelde laten de vrijescholen achterstand zien waar het gaat om 'het hebben van inzicht in de onderwijsbehoeften van de leerlingenpopulatie' (74 procent vs 59 procent), waar het gaat om het 'jaarlijks systematisch evalueren van de kwaliteit van de opbrengsten en van het leren en onderwijzen' (50 procent vs 35 procent) en waar het gaat om 'het inzichtelijk rapporteren aan belanghebbenden over de gerealiseerde kwaliteit van het onderwijs op de school' (54 procent vs 44 procent). Er is geen grote achterstand op het gebied van 'het borgen van de kwaliteit van het leren en onderwijzen' (48 procent vs 39 procent) en 'het planmatig werken aan verbeteractiviteiten' (69 procent vs 62 procent).

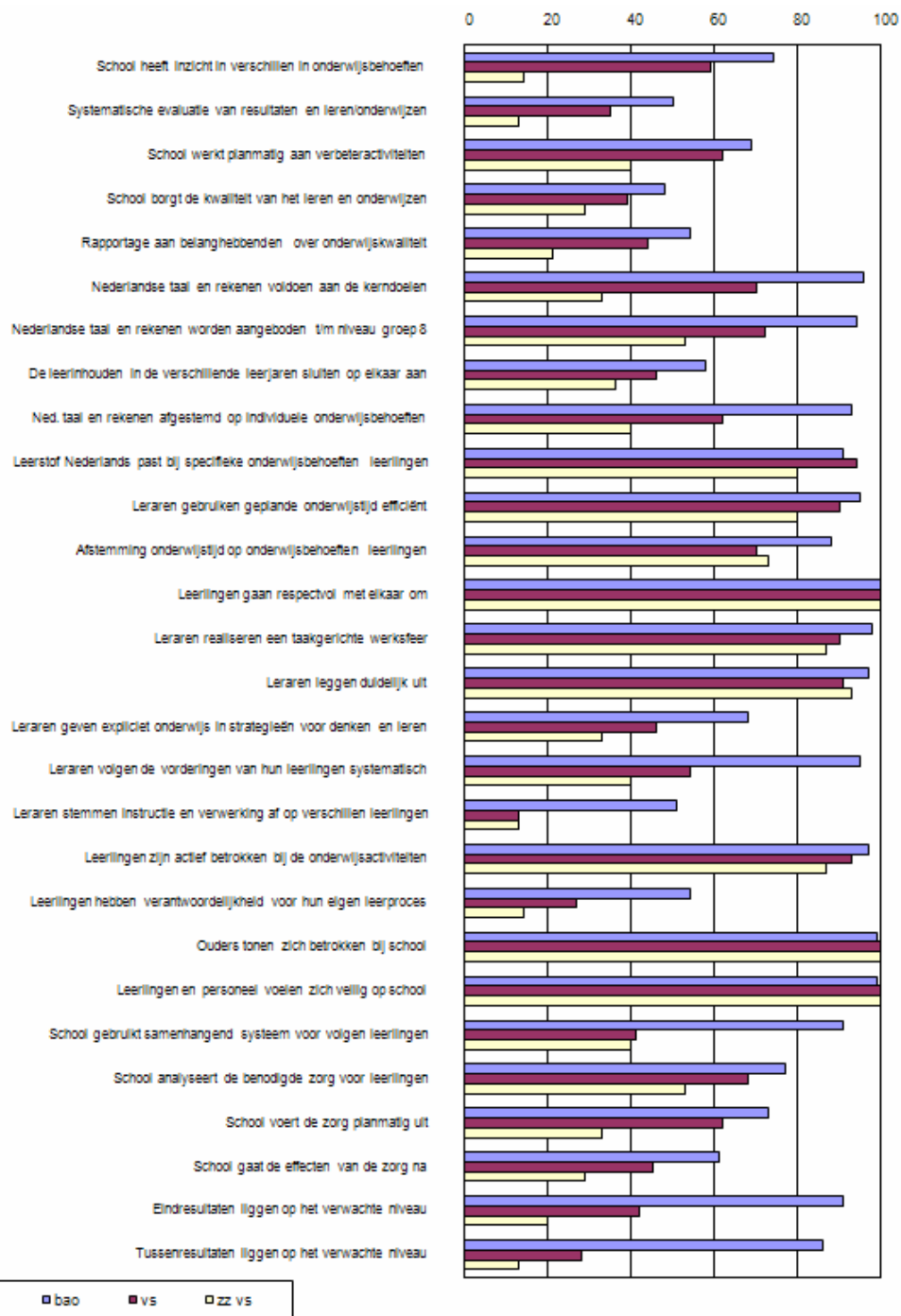
In vergelijking met de eerste bestandsopname blijkt wel sprake van een vooruitgang op de indicatoren 'jaarlijks systematisch evalueren van de kwaliteit van de opbrengsten en van het leren en onderwijzen' (was 23 procent, is 35 procent) en 'het planmatig werken aan verbeteractiviteiten' (was 50 procent, is 62 procent). Voor de andere indicatoren uit het waarderingskader PO 2005 kan over voor- of achteruitgang niets worden vermeld; voor deze indicatoren zijn in het waarderingskader uit de eerste bestandsopname geen geschikte vervangers beschikbaar.

Conclusie

Samenvattend kan worden geconcludeerd dat de vrijescholen tijdens de tweede bestandsopname op een groot aantal kwaliteitsaspecten en indicatoren achterstand vertonen ten opzichte van het landelijk gemiddelde. Op onderdelen is tijdens de tweede bestandsopname wel vooruitgang geboekt ten opzichte van de eerste bestandsopname, maar over het algemeen geldt deze vooruitgang ook voor de overige basisscholen in Nederland. De vooruitgang is het grootst bij de kwaliteitsaspecten Opbrengsten (de verantwoording daarvan), Leerstofaanbod en Didactisch handelen. De ontwikkeling van de Kwaliteitszorg is veel minder groot en de ontwikkeling van de Zorg en begeleiding stagneert.

3.3 Ontwikkelingen in de kwaliteit van het onderwijs op zeer zwakke vrijescholen

Zoals in de Inleiding vermeld, is de inspectie gevraagd in dit onderzoek apart aandacht te besteden aan de kwaliteit van het onderwijs op zeer zwakke vrijescholen en aan de ontwikkelingen die zich in deze scholen hebben voorgedaan. Om zicht te krijgen op de specifieke kwaliteitskenmerken waarop zeer zwakke vrijescholen zich onderscheiden van het landelijk gemiddelde en van de gemiddelde vrijeschool, zijn de oordelen van de vijftien zeer zwakke vrijescholen op de indicatoren vergeleken met die van de totale populatie basisscholen én met die van de totale populatie vrijescholen. Ook hier is weer het waarderingskader PO 2005 als uitgangspunt genomen. De percentages staan vermeld in Bijlage 3. Verschillen tussen oordelen van tien procent of meer beschouwt de inspectie bij de interpretatie van de gegevens als betekenisvol.

Grafiek 3.2: Percentages voldoende van alle basisscholen, alle vrijescholen en de zeer zwakke vrijescholen op de indicatoren uit het waarderingskader PO 2005 – voor de precieze formulering van de indicatoren, zie bijlage II

De grafiek laat zien dat de groep zeer zwakke vrijescholen niet slechts op onderdelen zwakker scoort dan het landelijk gemiddelde, maar op vrijwel alle indicatoren beduidend achterblijft. Bij 24 van de 28 indicatoren (86 procent) is er een verschil van tien procent of meer met het percentage basisscholen dat als voldoende is beoordeeld.

De groep zeer zwakke vrijescholen blijft ook op meer dan alleen de normindicatoren achter bij de populatie vrijescholen. Bij 19 van de 28 indicatoren (68 procent) is het verschil met de gemiddelde score van de totale populatie vrijescholen tien procent of meer.

Een inhoudsanalyse op de rapporten van de zeer zwakke vrijescholen laat overigens wel aanmerkelijke verschillen zien in het aantal indicatoren waarop individuele zeer zwakke vrijescholen als onvoldoende zijn beoordeeld.

De achterstand van de zeer zwakke vrijescholen is het grootst bij de *Opbrengsten*. 73 procent van de zeer zwakke vrijescholen beschikt niet over betrouwbare gegevens over de eindresultaten van de leerlingen en 60 procent van de zeer zwakke vrijescholen kan geen betrouwbare gegevens laten zien over de leerresultaten van de leerlingen op tussenmomenten gedurende hun schoolloopbaan. Mede als gevolg daarvan heeft de inspectie van slechts 20 procent van de zeer zwakke vrijescholen de eindresultaten als voldoende kunnen beoordelen en van slechts 13 procent de tussentijdse resultaten. Verder scoren de zeer zwakke vrijescholen op alle indicatoren van de kwaliteitsaspecten *Kwaliteitszorg*, *Leerstofaanbod*, *Onderwijstijd* en *Zorg en begeleiding* beduidend lager dan het landelijk gemiddelde. Naast de ontbrekende gegevens over het niveau van de eindresultaten en de tussentijdse resultaten vertonen de zeer zwakke vrijescholen in vergelijking met de gemiddelde basisschool verreweg de grootste achterstand op de indicatoren over de mate waarin:

- 'de school inzicht heeft in de verschillen in onderwijsbehoeften van haar leerlingenpopulatie' (14 procent vs 74 procent),
- 'het leerstofaanbod voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde dekkend is voor de kerndoelen' (33 procent vs 96 procent),
- 'de leerinhouden voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde zijn afgestemd op de onderwijsbehoeften van de individuele leerlingen' (40 procent vs 93 procent),
- 'de leraren de vorderingen van de leerlingen systematisch volgen' (40 procent vs 95 procent), en
- 'de school een samenhangend systeem van instrumenten en procedures gebruikt voor het volgen van de prestaties en de ontwikkeling van de leerlingen' (40 procent vs 91 procent).

Het betreft hier verschillen van 50 procent of meer.

De vier indicatoren waarop de groep zeer zwakke vrijescholen geen noemenswaardige achterstand heeft op het landelijk gemiddelde zijn de indicator voor het *Pedagogisch handelen* ('respectvolle omgang'), de twee indicatoren voor het *Schoolklimaat* ('ouderbetrokkenheid' en 'gevoel van veiligheid bij leerlingen en personeel') en één indicator voor het *Didactisch handelen*, te weten: 'de leraren leggen duidelijk uit'.

Uit bovenstaande beschrijving blijkt dat de vijftien zeer zwakke vrijescholen uit de tweede bestandsopname grote tekortkomingen laten zien op het gebied van hun onderwijsleerproces en hun opbrengsten. Ook de kwaliteitszorg vertoont op de vijftien scholen een zodanige achterstand dat deze het ontbreken van (betrouwbare) opbrengstgegevens niet kan compenseren. Naar de mening van de inspectie zijn een strakke monitoring van deze scholen en gerichte interventies om de achterstand op te heffen dan ook gerechtvaardigd in het belang van de leerlingen en hun ouders.

In het onderzoek naar het ontstaan en de ontwikkeling van zeer zwakke scholen in het basisonderwijs (Inspectie van het Onderwijs, 2006) is een aantal kenmerken van zeer zwakke scholen genoemd. Tot die kenmerken c.q. risicofactoren behoren onder meer een slecht functionerende schoolleiding c.q. slecht onderwijskundig

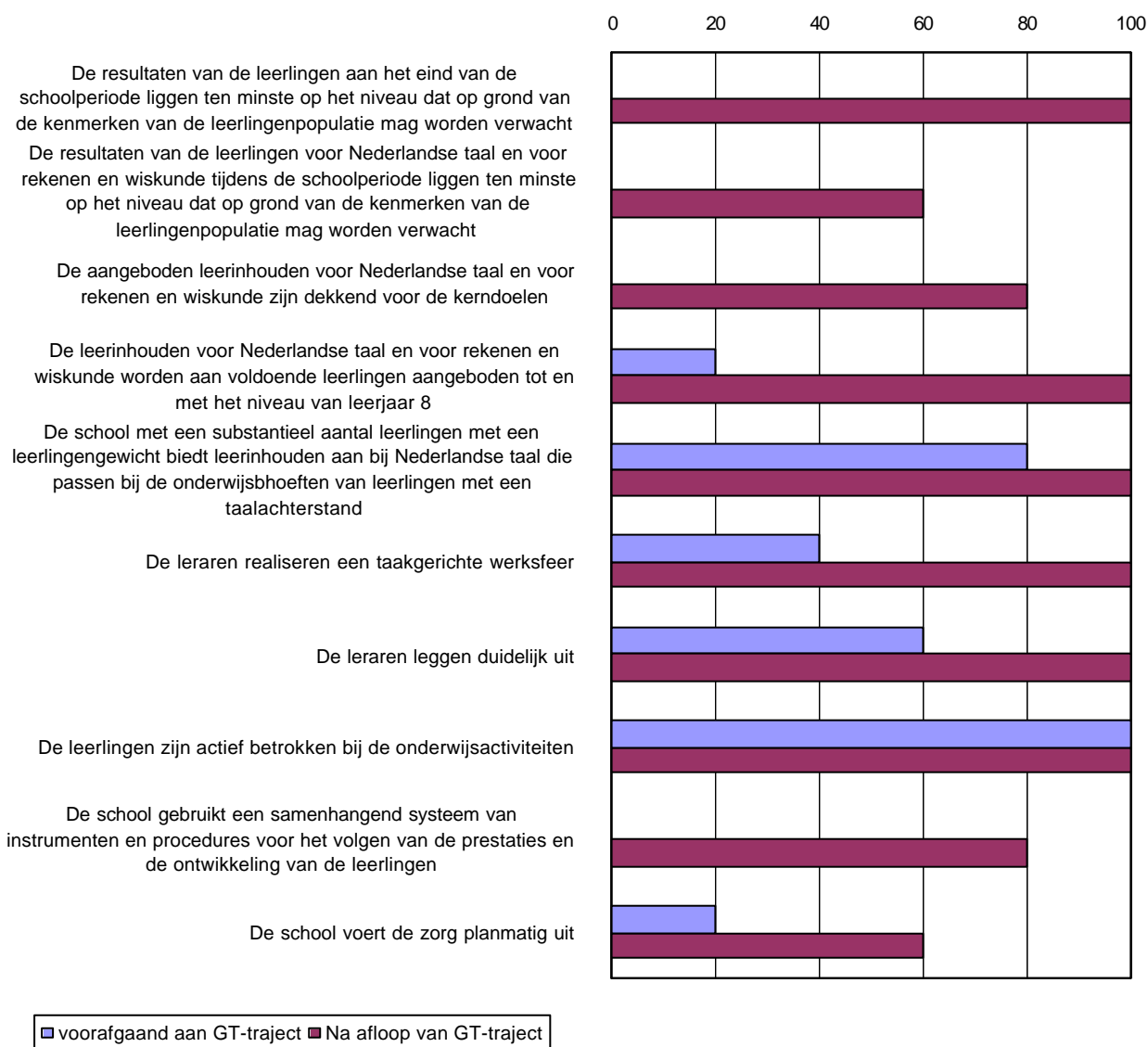
leiderschap, een te afstandelijk bevoegd gezag dat zich niet bemoeit met de kwaliteit van het onderwijs en een disfunctionerend team. Deze risicofactoren gelden ook voor de zeer zwakke vrijescholen. In bovengenoemd rapport is voor de vrijescholen voorts vermeld dat in de zeer zwakke vrijescholen nogal eens discussies en conflicten ontstaan binnen het docententeam, tussen team en ouders en/of schoolleiding en bevoegd gezag over de interpretatie en de uitwerking van het pedagogisch concept. Schoolleiders van deze groep zeer zwakke scholen ondervinden als gevolg hiervan soms problemen bij de beleids- en kwaliteitsontwikkeling in de school.

Vanaf het moment dat de vijftien vrijescholen door de inspectie als zeer zwak zijn aangemerkt, is een traject van geïntensiveerd toezicht in werking getreden. Zo'n traject duurt maximaal twee jaar. Voor zeven vrijescholen heeft inmiddels een onderzoek naar de kwaliteitsverbetering plaatsgevonden. Zes vrijescholen hebben zich binnen de termijn van twee jaar weten te verbeteren. Een zevende vrijeschool was na twee jaar onvoldoende verbeterd maar het perspectief is gunstig. Daarom is het traject van geïntensiveerd toezicht voor deze school met een jaar verlengd.

In grafiek 3.3 wordt zichtbaar op welke indicatoren uit het waarderingskader PO 2005 de zeer zwakke vrijescholen zich hebben verbeterd. De percentages voldoende op de indicatoren staan vermeld in Bijlage 4.

We beperken ons bij de analyse tot de zogenoemde normindicatoren, omdat deze een cruciale rol spelen bij het bepalen of een school zeer zwak is of niet. Om technische redenen konden de gegevens van één van de zes scholen niet in de statistische analyse worden betrokken. Deze school is na afloop van het traject van geïntensiveerd alsnog gefuseerd.

De resterende vijf zeer zwakke vrijescholen die in de analyse zijn betrokken zijn allemaal voor de eerste maal onderzocht gedurende de eerste jaren van de tweede bestandsopname (2003 - juli 2005); het onderzoek naar de kwaliteitsverbetering heeft plaatsgevonden in de tweede helft van deze bestandsopname (juli 2005 - augustus 2007).

Grafiek 3.3: Scores van vijf zeer zwakke vrijescholen op de normindicatoren, vóór en na een traject van geïntensiveerd toezicht.

De grafiek maakt zichtbaar dat de vijf zeer zwakke vrijescholen tijdens de periode van het geïntensiveerd toezicht aanzienlijke vooruitgang hebben geboekt. Alle vijf scholen kunnen zich na afloop van het traject verantwoorden over hun opbrengsten en geen van de vijf scholen is op meer dan één normindicator voor het onderwijsleerproces als onvoldoende beoordeeld.

De vooruitgang is het grootst bij de *Opbrengsten*. Alle vijf zeer zwakke scholen van voorheen zijn na het traject van geïntensiveerd toezicht in staat hun eindresultaten te verantwoorden en scoren daarbij op het niveau dat van deze scholen mag worden verwacht. Drie van de vijf scholen blijken na het traject van geïntensiveerd

toezicht in staat zich over hun tussentijdse resultaten te verantwoorden en scoren daarbij eveneens op het niveau dat van deze scholen mag worden verwacht. Op een goede tweede plaats onder de kwaliteitsaspecten die verbeterd zijn staat het *Leerstofaanbod*. Na het traject van geïntensiveerd toezicht zijn op vier van de vijf scholen 'de aangeboden leerinhouden voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde dekkend voor de kerndoelen' (was 0) en worden 'de leerinhouden voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde aangeboden tot en met het niveau van leerjaar 8' (was 1). De school die achterbleef op de indicator: 'bij een substantieel aantal leerlingen met een leerlinggewicht worden leerinhouden voor Nederlandse taal aangeboden die passen bij de onderwijsbehoeften van leerlingen met een taalachterstand' scoort daarop inmiddels ook positief.

Een derde plaats onder de kwaliteitsaspecten die verbeterd zijn wordt ingenomen door de *Zorg en begeleiding*. Vier van de vijf scholen gebruiken na afloop van het traject van geïntensiveerd toezicht 'een samenhangend systeem van instrumenten en procedures voor het volgen van de prestaties en de ontwikkeling van de leerlingen' (was nul) en op twee van de scholen is 'de planmatigheid van de uitgevoerde zorg' verbeterd (was één).

Op de vierde plaats onder de kwaliteitsaspecten die verbeterd zijn staat het *Didactisch handelen* van leraren. De achterstand van de vijf zeer zwakke vrijescholen was voor de indicatoren van dit kwaliteitsaspect bij het eerste kwaliteitsonderzoek het geringst. Na afloop van het traject van geïntensiveerd toezicht zijn alle zeer zwakke vrijescholen op deze indicatoren als voldoende beoordeeld.

Ofschoon de grafiek de ontwikkelingen op het gebied van de *Kwaliteitszorg* niet zichtbaar maakt, kan aan dit lijstje met verbeteringen nog worden toegevoegd dat de kwaliteitszorg op alle vijf zeer zwakke scholen van voorheen is aangepakt. Niettemin blijft de kwaliteitszorg op deze scholen een risicofactor; evenals dat voor het hele basisonderwijs geldt zijn ook op deze vijf scholen nog verbeteringen gewenst.

Op drie van de vijf indicatoren doen de zeer zwakke vrijescholen van voorheen niet meer onder voor het landelijk gemiddelde. Een van de vijf scholen heeft zich verbeterd door nu 'jaarlijks systematisch de kwaliteit van haar opbrengsten en het leren en onderwijzen te evalueren'. Geen enkele zeer zwakke vrijeschool heeft echter vooruitgang geboekt op de indicator 'inzicht in de verschillen in onderwijsbehoeften van haar leerlingenpopulatie'. Dit heeft deels te maken met het feit dat veel vrijescholen om principiële redenen geen gebruik maken van de gewichtenregeling, maar er zijn ook andere manieren om systematisch informatie over de achtergrond van de leerlingen te verzamelen die relevant is voor het onderwijsleerproces.

Hoewel de kwaliteit op deze vijf vrijescholen verbeterd is, oordeelt de inspectie toch dat er nog risico's zijn. De verdere ontwikkeling wordt daarom nauwlettend gevolgd. Na twee jaar vindt een nieuw kwaliteitsonderzoek plaats om na te gaan of de bereikte verbeteringen behouden en zo mogelijk uitgebouwd zijn.

Conclusie

Op basis van bovenstaande gegevens kan worden geconcludeerd dat zeer zwakke vrijescholen heel wel in staat zijn zich binnen een periode van twee jaar aanzienlijk te verbeteren op die onderdelen waarop zij aanvankelijk grote achterstand vertoonden ten opzichte van de gemiddelde Nederlandse basisschool. Soms hebben zij daartoe maatregelen moeten nemen die naar eigen beleving niet geheel stroken met het vrijeschoolconcept en hebben zij de consequenties van hun concept opnieuw moeten doordenken. De veranderingen in het onderwijsbeleid en in de maatschappij vereisen ook van vrijescholen dat zij zich verantwoorden over wat zij met de leerlingen bereiken die hun door de ouders zijn toevertrouwd.

4 NABESCHOUWING

In de afgelopen jaren heeft de Inspectie van het Onderwijs al eerder gesignaleerd dat de kwaliteit van het onderwijs op vrijescholen achterblijft bij het landelijk beeld (zie o.a. Inspectie van het Onderwijs, 2006). Nu de tweede bestandsopname is afgerond, is opnieuw de stand van zaken opgemaakt en zijn ontwikkelingen ten opzichte van de eerste bestandsopname zichtbaar gemaakt. De uitkomsten van de analyses bevestigden de eerdere signalen: het onderwijs op vrijescholen kent beduidend meer risico's en tekortkomingen dan het onderwijs op de gemiddelde Nederlandse basisschool. Het is dan ook niet verwonderlijk dat vrijescholen oververtegenwoordigd zijn in de groep zeer zwakke scholen. Scholen die, zoals bij vrijescholen bovenmatig het geval is, niet over betrouwbare opbrengstgegevens beschikken, die de leerlingenzorg onvoldoende hebben gestandaardiseerd, die ook de effecten van de zorg niet nagaan en die geen sluitend systeem van kwaliteitszorg hebben, beschikken over te weinig zelfcorrigerend vermogen om zich tegen kwaliteitsverlies te wapenen.

De gegevens in dit rapport over het vrijeschoolonderwijs laten echter ook zien dat zich in de periode tussen de eerste en de tweede bestandsopname positieve ontwikkelingen hebben voorgedaan. De meest opvallende ontwikkelingen zijn dat inmiddels beduidend meer vrijescholen betrouwbare gegevens verzamelen over de resultaten van hun leerlingen (aan het eind van het basisonderwijs en op tussenmomenten) en dat beduidend meer vrijescholen via speciaal daartoe ontwikkelde leerlijnen kunnen verantwoorden dat hun leerstofaanbod bij Nederlandse taal en bij rekenen en wiskunde de kerndoelen dekt en dat de leerinhouden aansluiten tussen de verschillende leerjaren. Ter relativering moet echter worden opgemerkt dat de overige basisscholen ook vooruit zijn gegaan op de aspecten en de indicatoren waarop de vrijescholen zich hebben ontwikkeld. Daardoor is de achterstand die de vrijescholen tijdens de eerste bestandsopname hadden, toch voor een belangrijk deel blijven bestaan. In dat verband is het teleurstellend dat nog maar tweederde van de vrijescholen planmatig aan verbeteractiviteiten werkt.

Het is de inspectie bekend dat veel vrijescholen een tegenstelling ervaren tussen het waarderingskader dat de inspectie hanteert en de eigenheid van het vrijeschoolconcept. Een aantal kwaliteitskenmerken waarop de inspectie zich tijdens haar onderzoeken richt (bijvoorbeeld differentiatie in instructie en verwerking, het toetsen van de leerprestaties aan het eind van groep 8 / klas 6, het onderwijsaanbod in de kleutergroepen en de aansluiting met het onderwijsaanbod in groep 3 / klas 1, de verantwoordelijkheid van leerlingen voor de organisatie van hun eigen leerproces), lijkt op gespannen voet te staan met de uitgangspunten van het vrijeschoolonderwijs.

Door de Vereniging van vrijescholen en de Begeleidingsdienst voor vrijescholen zijn afgelopen jaren initiatieven ontplooid om de kwaliteit van de vrijescholen te verbeteren. Zo is er door hen hard gewerkt aan een verheldering van het aanbod voor Nederlandse taal en rekenen/wiskunde. Scholen worden ondersteund bij het transparant maken van de inhoud van het onderwijs op dit punt. Ook op andere aspecten vinden ontwikkelingen plaats.

De Vereniging en de Begeleidingsdienst hebben een taskforce zeer zwakke scholen ingesteld. Deze biedt aan de (zeer) zwakke vrijescholen actieve steun, informatie en begeleiding om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Nagenoeg alle zeer zwakke scholen maken hiervan gebruik. De Vereniging spant zich in om zodanige verbeteringen te bevorderen dat in het algemeen de kwaliteit

van vrijescholen door de inspectie niet meer als (zeer) zwak hoeft te worden beoordeeld.

De mate waarin en de wijze waarop vijf als zeer zwak beoordeelde vrijescholen zich binnen een periode van twee jaar hebben weten te verbeteren op de normindicatoren uit het waarderingskader van de inspectie, laten zien dat verbeteringen heel goed mogelijk zijn, ook voor het vrijeschoolconcept.

LITERATUUR

Inspectie van het Onderwijs (2003). *Onderwijsverslag over het jaar 2002*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2006). *Ontstaan en ontwikkeling van zeer zwakke scholen in het basisonderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2007). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2005/2006*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

BIJLAGE I

OVERZICHT VAN DE NORMINDICATOREN

De resultaten van het onderwijs liggen op het niveau dat op grond van de kenmerken van de schoolpopulatie mag worden verwacht:

- aan het eind van de schoolperiode;
- Nederlandse taal en rekenen en wiskunde tijdens de schoolperiode.

Het onderwijsleerproces:

- leerinhouden Nederlandse taal en rekenen en wiskunde zijn dekkend voor de kerndoelen;
- deze leerinhouden worden aangeboden tot en met het niveau van leerjaar 8;
- als de school een substantieel aantal leerlingen met een leerlinggewicht heeft, biedt zij bij Nederlandse taal leerinhouden aan die passen bij de onderwijsbehoeften van leerlingen met een taalachterstand;
- de leraren realiseren een taakgerichte werksfeer;
- de leraren leggen duidelijk uit;
- de leerlingen zijn actief betrokken bij de onderwijsactiviteiten;
- de school gebruikt een samenhangend systeem van instrumenten en procedures voor het volgen van de prestaties en de ontwikkeling van de leerlingen;
- de school voert de zorg planmatig uit.

Indien de resultaten aan het eind van de schoolperiode niet te beoordelen zijn, wordt het gemiddelde oordeel voor kwaliteitszorg als vervangende normindicator gehanteerd.

BIJLAGE II

OVERZICHT VAN OORDELEN TIJDENS DE EERSTE EN DE TWEEDE BESTANDSOPNAME

Indicatoren waarderingskader PO2005	*	Eerste bestandsopname (1998-2002)		Tweede bestandsopname (2003-2007)	
		bao % voldoende n=7082	vs % voldoende n=68	bao % voldoende n=7146	vs % voldoende n=71
Kwaliteitszorg					
De school heeft inzicht in de verschillen in onderwijsbehoeften van haar leerlingenpopulatie		2	.	74	59
De school evalueert jaarlijks systematisch de kwaliteit van haar opbrengsten en het leren en onderwijzen		36	23	50	35
De school werkt planmatig aan verbeteractiviteiten		76	50	69	62
De school borgt de kwaliteit van het leren en onderwijzen		.	.	48	39
De school rapporteert aan belanghebbenden inzichtelijk over de gerealiseerde kwaliteit van het onderwijs		.	.	54	44
Leerstofaanbod					
De aangeboden leerinhouden voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde zijn dekkend voor de kerndoelen		74	24	96	70
De leerinhouden voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde worden aan voldoende leerlingen aangeboden tot en met het niveau van leerjaar 8		94	73	94	72
De leerinhouden in de verschillende leerjaren sluiten op elkaar aan		40	18	58	46
De leerinhouden voor Nederlandse taal en rekenen en wiskunde zijn afgestemd op de onderwijsbehoeften van individuele leerlingen		81	48	93	62
De school met een substantieel aantal leerlingen met een leerlingengewicht biedt leerinhouden aan bij Nederlandse taal die passen bij de onderwijsbehoeften van leerlingen met een taalachterstand		85	78	91	94
Onderwijstijd					
De leraren maken efficiënt gebruik van de geplande onderwijstijd		89	62	95	90
De school stemt de hoeveelheid tijd voor leren en onderwijzen bij Nederlandse taal en rekenen en wiskunde af op de onderwijsbehoeften van leerlingen		90	86	88	70
Pedagogisch handelen					
De leraren zorgen ervoor dat leerlingen op een respectvolle manier met elkaar omgaan		99	96	100	100
Didactisch handelen					
De leraren realiseren een taakgerichte werksfeer		98	98	98	90
De leraren leggen duidelijk uit		97	95	97	91
De leraren geven expliciet onderwijs in strategieën voor denken en leren		54	25	68	46
De leraren volgen de vorderingen van hun leerlingen systematisch		69	26	95	54
De leraren stemmen de instructie en verwerking af op de verschillen in ontwikkeling tussen de leerlingen		33	16	51	13
De leerlingen zijn actief betrokken bij de onderwijsactiviteiten		94	97	97	93
De leerlingen hebben verantwoordelijkheid voor de organisatie van hun eigen leerproces die past bij hun ontwikkelingsniveau		47	23	54	27
Schoolklimaat					

² Voor de lege cellen zijn geen vervangende indicatoren uit het waarderingskader IST/RST van 1998-2002 beschikbaar.

Indicatoren waarderingskader PO2005	*	Eerste bestandsopname (1998-2002)		Tweede bestandsopname (2003-2007)	
		bao % voldoende n=7082	vs % voldoende n=68	bao % voldoende n=7146	vs % voldoende n=71
De ouders/verzorgers tonen zich betrokken bij de school door de activiteiten die de school daartoe onderneemt		97	96	99	100
De leerlingen en het personeel voelen zich aantoonbaar veilig op school		.	.	99	100
Zorg en begeleiding					
De school gebruikt een samenhangend systeem van instrumenten en procedures voor het volgen van de prestaties en de ontwikkeling van de leerlingen		.	.	91	41
Op basis van een analyse van de verzamelde gegevens, bepaalt de school de aard van de zorg voor de zorgleerlingen		81	82	77	68
De school voert de zorg planmatig uit		72	54	73	62
De school gaat de effecten van de zorg na		58	54	61	45
Opbrengsten					
De resultaten van de leerlingen aan het eind van de schoolperiode liggen ten minste op het niveau dat op grond van de kenmerken van de leerlingenpopulatie mag worden verwacht	?	26	92	5	55
	-	5	0	4	3
	+	69	8	91	42
De resultaten van de leerlingen voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde tijdens de schoolperiode liggen ten minste op het niveau dat op grond van de kenmerken van de leerlingenpopulatie mag worden verwacht	?	39	95	6	59
	-	9	1	8	13
	+	52	4	86	28

* De tekens in deze kolom hebben de volgende betekenis: ? = geen betrouwbare opbrengstgegevens beschikbaar, opbrengsten niet te beoordelen; - = opbrengsten onder het niveau dat mag worden verwacht; + = opbrengsten op of boven het niveau dat mag worden verwacht

BIJLAGE III

OVERZICHT VAN OORDELEN OVER DE ZEER ZWAKKE VRIJESCHOLEN

Indicatoren waarderingskader PO2005	*	Tweede bestandsopname (2003-2007)		
		bao % voldoende n=7146	vs % voldoende n=71	zz vs % voldoende n=15
Kwaliteitszorg				
De school heeft inzicht in de verschillen in onderwijsbehoeften van haar leerlingpopulatie		74	59	14
De school evalueert jaarlijks systematisch de kwaliteit van haar opbrengsten en het leren en onderwijzen		50	35	13
De school werkt planmatig aan verbeteractiviteiten		69	62	40
De school borgt de kwaliteit van het leren en onderwijzen		48	39	29
De school rapporteert aan belanghebbenden inzichtelijk over de gerealiseerde kwaliteit van het onderwijs		54	44	21
Leerstofaanbod				
De aangeboden leerinhouden voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde zijn dekkend voor de kerndoelen		96	70	33
De leerinhouden voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde worden aan voldoende leerlingen aangeboden tot en met het niveau van leerjaar 8		94	72	53
De leerinhouden in de verschillende leerjaren sluiten op elkaar aan		58	46	36
De leerinhouden voor Nederlandse taal en rekenen en wiskunde zijn afgestemd op de onderwijsbehoeften van individuele leerlingen		93	62	40
De school met een substantieel aantal leerlingen met een leerlingengewicht biedt leerinhouden aan bij Nederlandse taal die passen bij de onderwijsbehoeften van leerlingen met een taalachterstand		91	94	80
Onderwijstijd				
De leraren maken efficiënt gebruik van de geplande onderwijstijd		95	90	80
De school stemt de hoeveelheid tijd voor leren en onderwijzen bij Nederlandse taal en rekenen en wiskunde af op de onderwijsbehoeften van leerlingen		88	70	73
Pedagogisch handelen				
De leraren zorgen ervoor dat leerlingen op een respectvolle manier met elkaar omgaan		100	100	100
Didactisch handelen				
De leraren realiseren een taakgerichte werksfeer		98	90	87
De leraren leggen duidelijk uit		97	91	93
De leraren geven expliciet onderwijs in strategieën voor denken en leren		68	46	33
De leraren volgen de vorderingen van hun leerlingen systematisch		95	54	40
De leraren stemmen de instructie en verwerking af op de verschillen in ontwikkeling tussen de leerlingen		51	13	13
De leerlingen zijn actief betrokken bij de onderwijsactiviteiten		97	93	87
De leerlingen hebben verantwoordelijkheid voor de organisatie van hun eigen leerproces die past bij hun ontwikkelingsniveau		54	27	14
Schoolklimaat				
De ouders/verzorgers tonen zich betrokken bij de school door de activiteiten die de school daartoe onderneemt		99	100	100
De leerlingen en het personeel voelen zich aantoonbaar veilig op school		99	100	100
Zorg en begeleiding				
De school gebruikt een samenhangend systeem van instrumenten en procedures voor het volgen van de prestaties en de ontwikkeling van de leerlingen		91	41	40

Indicatoren waarderingskader PO2005	*	Tweede bestandsopname (2003-2007)		
		bao % voldoende n=7146	vs % voldoende n=71	zz vs % voldoende n=15
Op basis van een analyse van de verzamelde gegevens, bepaalt de school de aard van de zorg voor de zorgleerlingen		77	68	53
De school voert de zorg planmatig uit		73	62	33
De school gaat de effecten van de zorg na		61	45	29
Opbrengsten				
De resultaten van de leerlingen aan het eind van de schoolperiode liggen ten minste op het niveau dat op grond van de kenmerken van de leerlingenpopulatie mag worden verwacht	?	4	55	73
	-	4	3	7
	+	91	42	20
De resultaten van de leerlingen voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde tijdens de schoolperiode liggen ten minste op het niveau dat op grond van de kenmerken van de leerlingenpopulatie mag worden verwacht	?	6	59	60
	-	8	13	27
	+	86	28	13

* De tekens in deze kolom hebben de volgende betekenis: ? = geen betrouwbare opbrengstgegevens beschikbaar, opbrengsten niet te beoordelen; - = opbrengsten onder het niveau dat mag worden verwacht; + = opbrengsten op of boven het niveau dat mag worden verwacht

BIJLAGE IV

DE ONTWIKKELING VAN ZEER ZWAKKE VRIJESCHOLEN DIE ZICH HEBBEN VERBETERD

Indicatoren waarderingskader PO2005	Voorafgaand aan GT-traject	Na afloop van GT-traject
	% voldoende n=5	% voldoende n=5
De resultaten van de leerlingen aan het eind van de schoolperiode liggen ten minste op het niveau dat op grond van de kenmerken van de leerlingenpopulatie mag worden verwacht	0	100
De resultaten van de leerlingen voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde tijdens de schoolperiode liggen ten minste op het niveau dat op grond van de kenmerken van de leerlingenpopulatie mag worden verwacht	0	60
De aangeboden leerinhouden voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde zijn dekkend voor de kerndoelen	0	80
De leerinhouden voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde worden aan voldoende leerlingen aangeboden tot en met het niveau van leerjaar 8	20	100
De school met een substantieel aantal leerlingen met een leerlingengewicht biedt leerinhouden aan bij Nederlandse taal die passen bij de onderwijsbehoeften van leerlingen met een taalachterstand	80	100
De leraren realiseren een taakgerichte werksfeer	40	100
De leraren leggen duidelijk uit	60	100
De leerlingen zijn actief betrokken bij de onderwijsactiviteiten	100	100
De school gebruikt een samenhangend systeem van instrumenten en procedures voor het volgen van de prestaties en de ontwikkeling van de leerlingen	0	80
De school voert de zorg planmatig uit	20	60